

KASBIY NUTQ ODOBI. PEDAGOG NUTQINING O'ZIGA XOSLIKLARI

Shodmonqulova Sevara Rahmonqul qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti

“Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va metodikasi”

kafedrası o'qituvchisi

Musurmonova Zarina Sherali qizi

1-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10250479>

Annotatsiya. Nutq inson aqliy faoliyatining end oliy va asosiy vositasidir. Inson aqliy faoliyatining eng oliy mahsullari tafakkur mevalari til va nutq orqali ro'yobga chiqadi. Til tr mahsullarining hayotga tadbiq etilishiga vosita bo'luvchi qudratli quroldir. Ushbu maqolada kasbiy nutq odobi, pedagogning nutqining o'ziga xos xususiyatlari haqida bayon qilinadi va pedagog nutqining samarali bo'lishini ta'minlash uchun kerakli tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Kasbiy nutq odobi, nutq, texnika, notiqlik, mahorat, muloqot, talaffuz, ichki va tashqi nutq.

PROFESSIONAL SPEECH ETIQUETTE. PECULIARITIES OF THE TEACHER'S SPEECH

Abstract. Speech is the supreme and basic means of human mental activity. The highest products of human mental activity are the fruits of contemplation through language and speech. Language is a powerful weapon that mediates the realization of the fruits of thought. This article describes the professional speech etiquette, the specific features of the educator's speech, and provides the necessary recommendations to ensure that the pedagogical speech is effective.

Key words: Professional speech etiquette, speech, technique, speech, skill, communication, pronunciation, internal and external speech.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РЕЧЕВОЙ ЭТИКЕТ. ОСОБЕННОСТИ РЕЧИ УЧИТЕЛЯ.

Аннотация. Речь – высший и главный инструмент мыслительной деятельности человека. Высшие продукты мыслительной деятельности человека, плоды мышления реализуются посредством языка и речи. Язык — мощный инструмент применения продуктов искусства в жизни. В данной статье описаны профессиональный речевой этикет, особенности речи педагога, а также даны необходимые рекомендации для обеспечения эффективности речи педагога.

Ключевые слова: Профессиональный речевой этикет, речь, техника, красноречие, мастерство, общение, произношение, внутренняя и внешняя речь.

O'zbek millatining ko'pining yillik tarixida keyingi o'n yillikda erishgan yutuqlarimiz alohida o'rin tutadi. Mustaqillik necha asrlar davomida yaratilgan boy ma'naviy-ma'rifiy merosimizni nafaqat o'rganish, balki uni davr talablari asosida qaytadan idrok etish va milliy manfaatimizga xizmat qildirish vazifasini oldimizga qo'ydi. Boy tajribalarimiz negizida milliy istiqlool mafkurasining yangicha tamoyillari yaratildi. Davr barcha ziyolilar qatori tilshunoslar oldiga ham yangi va ulkan vazifalarni qo'ydi. Bu vazifalarni lo'nda qilib, bir tomondan, tilshunoslikning nazariy masalalarini jahon andozalari darajasida tadqiq etish, ikkinchi

tomondan, uning amaliy jihatlari, aniqrog'i, nutqiy madaniyat masalalari bilan shug'ullanish tarzida tushunish to'g'ri bo'ladi. Darhaqiqat, tilining barcha qatlamlaridagi birliklarni tartibga keltirish, ya'ni adabiy tilimizning qat'iy me'yorlarini belgilash, ularni imlo va talaffuz qoidalari asosida yozish va so'zlashni xalqimiz orasida ommalashtirish, bu qoidalarni lug'atlar shaklida mustahkamlash bugunning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi. Bular orasida xalqimizning nutq madaniyatini yuksaltirish muhim bo'lib qoladi. Chunki milliy istiqlol g'oyasi yurtdoshlarimizni ma'naviy yangilanish va islohotlar jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish, yoshlarimizni esa erkin, shu bilan birga, odatdagi, an'anaviy usullardan voz kechib, yangicha fikrlashga o'rgatishni maqsad qilib qo'yar ekan, bunga til madaniyatisiz erishib bo'lmaydi. To'g'ri, nutq madaniyati muammosi insoniyat sivilizatsiyasining barcha bosqichlarida o'rta qo'yib kelinganligi ham sir emas.

O'qituvchi nutq madaniyati kasbiy pedagogik faoliyatning sharti

Nutq inson aqliy faoliyatining end oliy va asosiy vositasidir. Chunki insonni boshqa jonzorlardan ajratib turadigan ham nutq emasmi? Shunday ekan, inson aqliy faoliyatining eng oliy maxsullari tafakkur mevalari til va nutq orqali ro'yobga chiqadi. Til tafakkur mahsullarining hayotga tadbiq etilishiga vosita bo'luvchi qudratli quroldir.

Qadimgi Sharq pedagogikasining ajoyib asarlaridan biri "Qobusnoma" da ham til va nutqqa alohida etibor berilganki, ular hozir ham o'z ahamiyatini yo'qotmaganini ko'ramiz. Qaykovus hamma hunarlar ichida so'z hunali-notiqlikni a'lo deb biladi: Bilginki, hamma hunardan so'z hunari yaxshi" shuning uchun ham kishi suhandon va notiq bo'lishini ta'kidlaydi. Muallif notiqlikni egallashning yo'lini tinimsiz mehnat va o'rganish deb uqtiradi. Qadimgi Sharq pedagogikasining ajoyib asarlaridan biri "Qobusnoma" da ham til va nutqqa alohida etibor berilganki, ular hozir ham o'z ahamiyatini yo'qotmaganini ko'ramiz. Qaykovus hamma hunarlar ichida so'z hunali-notiqlikni a'lo deb biladi: Bilginki, hamma hunardan so'z hunari yaxshi" shuning uchun ham kishi suhandon va notiq bo'lishini ta'kidlaydi. Muallif notiqlikni egallashning yo'lini tinimsiz mehnat va o'rganish deb uqtiradi.

Navoiy til va nutq munosabatlarini shunday izohlaydi: « Til shuncha sharafi bilan nutqning qurolidir ». Demak, til har qancha qudrati zo'r bo'lmasin, u nutq uchun qurol sifatida xizmat qilarkan. Uning kuch-qudrati nutq jarayonida namoyon bo'lar ekan. Navoiy til va nutq munosabatlarini shunday izohlaydi: « Til shuncha sharafi bilan nutqning qurolidir ». Demak, til har qancha qudrati zo'r bo'lmasin, u nutq uchun qurol sifatida xizmat qilarkan. Uning kuch-qudrati nutq jarayonida namoyon bo'lar ekan. Agar til o'q bo'lsa, nutq kamondir. O'qning qudrati kamonning qobiliyatiga ham bog'liq. Nutq madaniyati o'qituvchilarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki, yozma shakllarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'ninikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, til sezgilarini tarbiyalashga xizmat qilmog'i lozim. Nutq madaniyati o'qituvchilarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki, yozma shakllarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'ninikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, til sezgilarini tarbiyalashga xizmat qilmog'i lozim.

O'qituvchining nutq texnikasi

Nutq madaniyati juda katta va keng soha bo'lib, u insonning kundalik oddiy salomaligidan tortibkimga nimani, qachon, qayerda va qanday so'zlashigacha bo'lgan barcha nutqiy jarayonlarni o'z ichiga oladi. Nutq madaniyati faqat nutqni egallash yo'llarini emas, balki undan foydalanish

madaniyatini ham tarbiyalaydi. Sharoitga qarb nutq turli xilda namoyon bo'ladi. U ba'zan istak-tilak, ba'zan chaqiriq-murojaat, ba'zan esa inson quvonchi yoki ruhiy iztirobi shaklida ifodalanadi. Nutq ichki va tashqi ko'rinishlarga ega. Ichki nutq odamning o'z ichida gapiradigan passiv nutqi bo'lib, u ikkinchi kishining ishtirokini talab etmaydi. Shuning uchun ham bu nutq o'z-o'ziga qaratilgan nutq sanaladi va uni nazorat qilib bo'lmaydi.

Sharoitga qarb nutq turli xilda namoyon bo'ladi. U ba'zan istak-tilak, ba'zan chaqiriq-murojaat, ba'zan esa inson quvonchi yoki ruhiy iztirobi shaklida ifodalanadi. Nutq ichki va tashqi ko'rinishlarga ega. Ichki nutq odamning o'z ichida gapiradigan passiv nutqi bo'lib, u ikkinchi kishining ishtirokini talab etmaydi. Shuning uchun ham bu nutq o'z-o'ziga qaratilgan nutq sanaladi va uni nazorat qilib bo'lmaydi.

Pedagogik muloqot turlari. O'qituvchining notiqlik mahorati

O'qituvchi ovozining xususiyatlari nimadan iborat: 1. Bu ovozning kuchi. Ovoz kuchi tovush organlarini ishiga, ularning faoliyatiga hamda nafas chiqarishiga bog'liqdir. Tovushning qancha masofaga yetkazilishi. Bu bilan mutahassislar o'qituvchi ovozini qay masofaga yetkaza olish va uni qay yo'l bilan sozlashini aniqlab oladilar. O'qituvchi nutqida ovozning harakati va o'zgaruvchanligi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi ovozi ravon, jarangdor, aniq va o'ziga jalb etadigan bo'lishi kerak. O'quv materialini qiyin joylarini o'qituvchi ovozini sekinlatgan holda tushuntirib, qolgan vaqtda tezroq vaqtda gapirishi kerak.

O'qituvchi ovozi ravon, jarangdor, aniq va o'ziga jalb etadigan bo'lishi kerak. O'quv materialini qiyin joylarini o'qituvchi ovozini sekinlatgan holda tushuntirib, qolgan vaqtda tezroq vaqtda gapirishi kerak. Hozirga zamon pedagogika fani o'qituvchining pedagogik mahorati tizimida pedagogik texnikaning roli beqiyos deb biladi.

Chunki u o'qituvchiga o'z gavdasini tuta bilish (mimika, pantomimika) xis tuyg'ularni (emotsiyasini boshqara olish, ishtiyoq qobiliyatlar, nutq texnikasini egallash jarayonida qo'llash yo'llarini tushuntiradi. Pedagogik texnika ma'lum kasbiy va shaxsiy malakalar yig'indisidirki, u o'qituvchining pedagogik faoliyatiga ta'sir ko'rsatish, tashkil qilish va boshqarish ishlarida asosiy yo'l ko'rsatuvchi bo'lib xizmat qiladi.

Pedagogik texnika ma'lum kasbiy va shaxsiy malakalar yig'indisidirki, u o'qituvchining pedagogik faoliyatiga ta'sir ko'rsatish, tashkil qilish va boshqarish ishlarida asosiy yo'l ko'rsatuvchi bo'lib xizmat qiladi. Xo'sh! O'qituvchining pedagogik texnikasi qanday malakalardan iborat? U o'qituvchining o'quv ishlarni tashkil qilish, amalga oshirishi va tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishda qanday rol o'ynaydi?

Ilg'or va novator pedagoglarning ish tajribalarini kuzatish, mimikasini, ovozini idora qilaolish xususiyatlari kuzatiladi. Bu shunday dalolat beradiki, bunday o'qituvchilar pedagogik texnikani yaxshi egallagan. Uning malakalarini o'zlarida aniq shakllantirganlar vabu malakalarni turli vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatlariga ega bo'lganlar.

Xulosa. Pedagogik texnika ma'lum kasbiy va shaxsiy malakalar yig'indisidirki, u o'qituvchining pedagogik faoliyatiga ta'sir ko'rsatish, tashkil qilish va boshqarish ishlarida asosiy yo'l ko'rsatuvchi bo'lib xizmat qiladi. Pedagogning nutqi ta'sirli, jozibali, ovozi ravon, jarangdor, aniq va o'ziga jalb etadigan bo'lishi kerak. Buning uchun pedagog o'z ustida tinimsiz ishlashi kerak bo'ladi.

REFERENCES

1. Mirziyoyev SH.M.Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik-milliy g'oyamizning asosiy poydevoridir.- Toshkent.,2021
2. Mardonov SH.Q. Pedagogika fanidan elektron-modulli didaktik ta'minotini ishlab chiqish texnologiyasi.-T.: "Ishonchli hamkor".2021,54-60b.
3. Abdujalilova Sh. "The Concept of Pedagogical Education in the Family in the Work of Abdurauf Fitrat". p-ISSN: 26153785 I Volume 5, Issue 1, Jan 2022.
4. O'qituvchining shaxsiyati pedagogik aloqa samaradorligining omili sifatida. O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali 9-son 20.06.2022173-177 b.
5. Juraevna, G. D. (2022). Psychological views on the role of parents in raising children in the family. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 12(10), 143-147.
6. Juraevna, D. G. (2022). Preparing young boys and girls for family life. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(6), 1513-1517.
7. Juraevna, G. D. (2021). Prevention of divorce by preparing young people for family life. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(12), 398-401.
8. GAFFOROVA, D. (2023). Provoking factors of family breakdown in modern society. *Transnational Journal of Medicine & Health*, 2(10), 3-5.
9. GAFFOROVA, D. (2023). Psychoprophylaxis of monthly conflict generating disagreements in modern society. *Young Scholar's Academic Journal*, 2(7), 5-7.